

UDK 373.3.091.3-059.1

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING DIAGNOSTIK SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI (EGRA TAJRIBASI MISOLIDA)

Ne‘matova Diyora Baxodir qizi

Termiz davlat pedagogika instituti
tayanch doktranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23767686>

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining diagnostik savodxonligi — o‘quvchilarning o‘qish ko‘nikmalarini o‘lchay bilish, natijani to‘g‘ri talqin qilish va shu asosda metodik qaror qabul qila olish qobiliyati ongli o‘qishni rivojlantirishning muhim sharti sifatida asoslangan. O‘qituvchilar uchun 32 soatlik «Diagnostik savodxonlik» modulining tuzilishi, moduldan keyingi metodik hamrohlik sikli, dars kuzatuv protokoli va metodbirlashma seminarlari tizimi bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: diagnostik savodxonlik, o‘qituvchi malakasi, metodik hamrohlik, EGRA, ongli o‘qish, formativ baholash, kuzatuv protokoli.

Annotation. The article substantiates the diagnostic literacy of primary school teachers — the ability to measure pupils’ reading skills, interpret the results correctly and make instructional decisions on this basis — as an important condition for developing conscious reading. The structure of a 32-hour “Diagnostic literacy” module, the post-module coaching cycle, a lesson observation protocol and a system of school-based methodological seminars are described.

Key words: diagnostic literacy, teacher competence, coaching, EGRA, conscious reading, formative assessment, observation protocol.

KIRISH

Har qanday metodik tizimning samaradorligi uni qo‘llaydigan o‘qituvchining tayyorgarligiga bog‘liq. Xalqaro tadqiqotlar o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi o‘quvchilar natijalariga ta’sir ko‘rsatishini, biroq bu ta’sir dasturning mazmuni, davomiyligi va amaliyot bilan bog‘liqligiga qarab farqlanishini ko‘rsatgan (Desimone, 2009; Yoon et al., 2007). O‘zbekistonda EGRA metodologiyasi asosida amalga oshirilgan dastur tahlilida o‘qituvchilari olti va undan ortiq trening sessiyasida qatnashgan maktablarda ravon o‘quvchilar ulushining o‘sishi kam qatnashgan maktablardagidan ikki barobardan ortiq bo‘lgani qayd etilgan (Uzbekistan Education for Excellence Program, 2024). Muallifning 2–4-sinflarning 120 nafar o‘quvchisi va 20 nafar o‘qituvchisini qamrab olgan aralash metodli tadqiqotida ham o‘qituvchining metodik bilimi va baholash savodxonligi ongli o‘qish natijalarini belgilovchi omil sifatida namoyon bo‘lgan (Nematova & Samadova, 2025). EGRA metodologiyasining imkoniyatlari va uni milliy sharoitda qo‘llash masalalari muallifning avvalgi ishlarida yoritilgan (Ne‘matova, 2025a, 2025b). Maqolaning maqsadi — boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining diagnostik savodxonligini rivojlantirish yo‘llarini asoslash va ularning tashkiliy-metodik shakllarini bayon etishdan iborat.

Diagnostik savodxonlik tushunchasi. Mazkur tadqiqotda diagnostik savodxonlik deganda o‘qituvchining uchta o‘zaro bog‘liq qobiliyati tushuniladi: o‘lchay bilish (baholash vositasini protokolga muvofiq o‘tkazish va natijani to‘g‘ri qayd etish), natijani to‘g‘ri talqin qila

bilish (ko’rsatkichlar ortidagi qiyinchilik manbaini aniqlash) hamda shu asosda metodik qaror qabul qila bilish (o’quvchini tegishli ish yo’nalishiga biriktirish, guruhlarni tuzish va natijaga ko’ra ishni sozlash). Guruhlash uchun o’qishning «oddiy qarash» modeliga asoslangan to’rt profil va qaror daraxti taklif etilgan (Ne’matova, 2026b). Amaliyotda uchraydigan tipik kamchiliklar aynan shu qobiliyatlar yetishmasligi bilan bog’liq: o’qish sifati asosan tezlik va xatolar soni bilan baholanadi, tushunish qayta hikoyalash orqali tekshiriladi, baholash natijasi esa o’quvchiga qaytma sifatida emas, balki jurnal bahosi shaklida yetkaziladi. Holbuki formativ baholash tadqiqotlari o’lchovning pedagogik qiymati o’quvchiga beriladigan aniq qaytmada ekanini ko’rsatadi (Black & Wiliam, 1998; Hattie & Timperley, 2007). Samarali qaytma o’quvchining maqsadi, hozirgi holati va keyingi qadami haqidagi uchta savolga javob beradi (Hattie & Timperley, 2007).

«Diagnostic savodxonlik» moduli. O’qituvchilarni tayyorlash uchun to’rt qismdan iborat 32 soatlik modul ishlab chiqildi (1-jadval). Modulning bosh uslubiy qoidasiga ko’ra, o’qituvchi har bir texnologiyani avval o’quvchi roliga shaxsan bajarib ko’radi: unga ovoz chiqarib fikrlash yoki o’zaro o’qitish haqida faqat nazariy ma’lumot berilmaydi, bu jarayonlar amalda ko’rsatiladi va bajartiriladi. Modul ishtirokchining o’z sinfi uchun birinchi davra rejasini tuzishi va uni himoya qilishi bilan yakunlanadi.

1-jadval

«Diagnostic savodxonlik» modulining tuzilishi

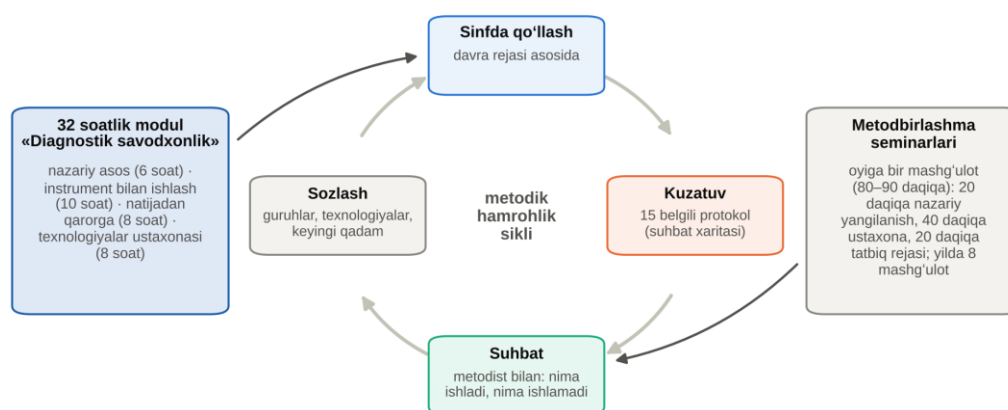
Modul qismi	Soat	Asosiy mazmuni	Mashg’ulot shakli
1. Nazariy asos	6	o’qishning tuzilishi; ongli o’qish darajalari va soxta ko’rsatkichlar; to’rt diagnostik profil va qaror daraxti	ma’ruza-muloqot, keys tahlili
2. Instrument bilan ishlash	10	EGRA-U tuzilishi; protokolni videoyozuvlar asosida o’tkazish mashqi; baholovchilar kelishuvi; platforma va etika qoidalari	trening, kalibrlash mashg’uloti
3. Natijadan qarorga	8	real profillar asosida guruhlash; qisqartirilgan protokol; o’z sinfi uchun davra rejasini tuzish va himoya qilish	ustaxona, amaliy rejalashtirish
4. Texnologiyalar ustaxonasi	8	ravonlik texnologiyalari; lug’at protokoli; o’zaro o’qitish; yozib tushunish va qaytma madaniyati	ustaxona (texnologiyani o’zida sinash)

Manba: muallif ishlanmasi.

Ustaxona mashg’ulotlarining mazmunini belgilashda matn bilan ishlashga asoslangan interfaol yondashuvlar (Abdusamadova & Ne’matova, 2026), interaktiv elektron o’quv materiallarining samaradorligi (Samadova & Ne’matova, 2026), lug’at ishini leksik-kognitiv yondashuv asosida tashkil etish (Ne’matova & Shabbazova, 2026) hamda ongli o’qish ko’nikmalarini rivojlantirishning innovatsion strategiyalari (Ne’matova, 2026a) bo’yicha avvalgi tadqiqotlar natijalariga tayanildi.

Metodik hamrohlik. Bir martalik o’qitish sinfdagi amaliyotni o’zgartirish uchun yetarli emas. Keniya tajribasida o’qish dasturlari samarasining muhim qismi o’qituvchilarga tizimli hamrohlik bilan bog’liq bo’lgan (Piper & Zuilkowski, 2015), metatahlil natijalari ham metodik hamrohlik o’qitish sifati va o’quvchilar natijalariga ijobiy ta’sir ko’rsatishini tasdiqlaydi (Kraft et al., 2018). Shu sababli moduldan so’ng uzluksiz hamrohlik sikli — sinfda qo’llash, kuzatuv, suhbat, sozlash — tashkil etiladi (1-rasm).

Kuzatuv uchun o’n besh belgidan iborat sodda protokol qo’llaniladi. Unda, jumladan, quyidagilar qayd etiladi: matn ustidagi ish ma’no topshirig’i bilan yakunlandimi; darsdagi savollarning yarmidan ko’pi ikkinchi va undan yuqori darajaga tegishlimi; o’qituvchi strategiyani ovoz chiqarib fikrlash orqali ko’rsatdimi; guruhlariga neytral nomlar berildimi; darsda o’qib berish va mustaqil jim o’qish daqiqalari bo’ldimi; tezlik musobaqasi o’tkazilmadimi. Protokol baholash quroli emas, balki metodist bilan o’qituvchi suhbatining umumiy xaritasi vazifasini bajaradi. Tadqiqot maqsadlarida uning asosida ijro sodiqligi indeksi hisoblanadi ($ISI = \text{bajarilgan belgilar soni} / 15$). Bu ko’rsatkich modul soatlari va hamrohlik sessiyalari soni bilan birga o’qituvchi tayyorgarligining umumiy ko’rsatkichini tashkil etadi va metodik tizim samarasining tatbiq sifatiga bog’liqligini tekshirishda qo’llaniladi (Durlak & DuPre, 2008; O’Donnell, 2008).

1-rasm. O’qituvchining diagnostik savodxonligini rivojlantirish tizimi

Maktab ichidagi davomiylik. Modul bergan bilimlarni jamoaviy amaliyotda mustahkamlash uchun maktab metodbirlashmasida yil davomida sakkiz mashg’ulotdan iborat seminarlar turkumi o’tkaziladi. Har bir 80–90 daqiqalik mashg’ulot yagona qolipda — nazariy yangilanish, amaliy ustaxona va o’z sinfiga tatbiq etish rejasi — tarzida o’tadi. Mavzular o’quv yili mantig’iga moslashtiriladi: kuzda kirish kesimi natijalari va qaror daraxti, qishda savol darajalari, lug’at ishi va o’zaro o’qitish ko’riladi, mayda esa yakuniy kesim tahlil qilinib, o’quvchi profillari keyingi sinf o’qituvchisiga topshiriladi. Mashg’ulotlarni o’qituvchilarning o’zlari navbat bilan olib boradi, metodist esa nazoratchi emas, hamroh vazifasini bajaradi.

XULOSA

Boshlang’ich sinf o’qituvchisining diagnostik savodxonligi o’quvchilarning ongli o’qish ko’nikmalarini rivojlantirishning hal qiluvchi shartlaridan biri hisoblanadi. Uni rivojlantirish bir martalik kurs bilan cheklanmasligi lozim: amaliyotga yo’naltirilgan 32 soatlik modul, sinfdagi kuzatuv va suhbatga asoslangan metodik hamrohlik hamda maktab metodbirlashmasidagi muntazam seminarlar yagona tizim sifatida ishlaganda o’qituvchi diagnostika natijalarini kundalik

metodik qarorlarga aylantira oladi. Tizimning samaradorligi tajriba-sinov jarayonida o’qituvchi tayyorgarligi ko’rsatkichi va o’quvchilar natijalari o’rtasidagi bog’liqlik orqali tekshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdusamadova, S., & Ne’matova, D. (2026). Boshlang’ich ta’limda zamonaviy o’qitish metodlari va matn bilan ishlashga asoslangan interfaol yondashuvlar. *Ilm-Fan Xabarnomasi*, 14(1), 1928–1930.
2. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7–74. <https://doi.org/10.1080/0969595980050102>
3. Desimone, L. M. (2009). Improving impact studies of teachers’ professional development: Toward better conceptualizations and measures. *Educational Researcher*, 38(3), 181–199. <https://doi.org/10.3102/0013189X08331140>
4. Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41(3–4), 327–350. <https://doi.org/10.1007/s10464-008-9165-0>
5. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
6. Kraft, M. A., Blazar, D., & Hogan, D. (2018). The effect of teacher coaching on instruction and achievement: A meta-analysis of the causal evidence. *Review of Educational Research*, 88(4), 547–588. <https://doi.org/10.3102/0034654318759268>
7. Ne’matova, D. B. (2025a). Developing students’ conscious reading skills based on international experiences (using the example of EGRA studies). *Современные подходы и новые исследования в современной науке*, 4(4), 69–73. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15083228>
8. Ne’matova, D. B. (2025b). Xalqaro tajribalar asosida o’quvchilar ongli o’qish ko’nikmalarini rivojlantirish (EGRA tadqiqotlari misolida). *O’zbekiston olimlarining ilmiy-amaliy tadqiqotlari*, 2(14), 223–228.
9. Ne’matova, D. B. (2026a). Boshlang’ich sinf o’quvchilarida ongli o’qish ko’nikmalarini rivojlantirishning innovatsion strategiyalari. *TerDPI Ilmiy xabarnomasi*, 2(06), 56–58.
10. Ne’matova, D. B. (2026b). Grouping primary school readers by the simple view of reading: A model for differentiated instruction. *Science and Innovation*, 5(3), 428–437. <https://doi.org/10.5281/zenodo.23587982>
11. Nematova, D. B., & Samadova, M. Sh. (2025). Factors influencing the development of conscious reading in primary school students. *EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements*, 1(12), 678–682.
12. Ne’matova, D. B., & Shabbazova, D. R. (2026). Boshlang’ich sinflarda ongli o’qishni leksik-kognitiv yondashuv asosida rivojlantirish. *Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali*, 4(10), 146–152. <https://doi.org/10.5281/zenodo.23555918>
13. O’Donnell, C. L. (2008). Defining, conceptualizing, and measuring fidelity of implementation and its relationship to outcomes in K–12 curriculum intervention research. *Review of Educational Research*, 78(1), 33–84. <https://doi.org/10.3102/0034654307313793>

14. Piper, B., & Zuilkowski, S. S. (2015). Teacher coaching in Kenya: Examining instructional support in public and nonformal schools. *Teaching and Teacher Education*, 47, 173–183.
15. Samadova, M. Sh., & Ne’matova, D. (2026). Interaktiv elektron kitob o’quv materiallarining samaradorligi: boshlang’ich sinf o’quvchilarining o’qish kompetensiyasini rivojlantirish. *Ilm-Fan Xabarnomasi*, 14(1), 1931–1937.
16. Uzbekistan Education for Excellence Program. (2024). *EGRA and EGMA deep dive analysis*. RTI International.
17. Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W.-Y., Scarloss, B., & Shapley, K. L. (2007). *Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement* (REL 2007–No. 033). Institute of Education Sciences.